

СВЕТОВИ У СТВАРАЛАШТВУ СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ
ПРИШТИНА – ЛЕПОСАВИЋ

За издаваче

Проф. др Драгана Станојевић
Проф. др Драган Танчић

Уредиле

Проф. др Данијела Здравковић
др Ана Мумовић

Лектор

Доц. др Милица Алексић

ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ У ВРАЊУ
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ ПРИШТИНА / ЛЕПОСАВИЋ

СВЕТОВИ У СТВАРАЛАШТВУ

СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ

- Тематски зборник -

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ
ПРИШТИНА – ЛЕПОСАВИЋ

Врање, Приштина / Лепосавић 2023.

САДРЖАЈ

СВЕТОВИ У СТВАРАЛАШТВУ СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ.....7

I

Даница Андрејевић ВИДОВИ НАРАТИВНОГ СВЕТА СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ	13
Михајло Пантић ПОЕЗИЈА СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ.....	22
Стана Смиљковић БАЈКОВИТИ ЕЛЕМЕНТИ У ТЕКСТОВИМА	27
Тихомир Петровић ШКОЛСКА ЛЕКТИРА У ОГЛЕДАЛУ СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ	30
Срето Танасић РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА И НЕРЕФЕРЕНЦИЈАЛНА ПРОШЛОСТ У ДЕЛУ ТРИ СВЕТА СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ.....	40
Слађана Ристић Горгиев СВЕТ У СВЕТОВИМА СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ	48
Драгиша Бојовић ДОПРИНОС СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ ЈУСТИНОЛОШКИМ СТУДИЈАМА	52
Живојин Ракочевић ИНТИМНО КОСОВСКО ПИСМО СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ: ЗЕМЉА, ЖЕНА, ПОРОДИЦА	60
Александар Б. Лаковић САДРЖАЈНЕ И СТИЛСКЕ МЕНЕ У ПОЕЗИЈИ СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ.....	66
Ана М. Мумовић КЊИЖЕВНОКРИТИЧКА МИСАО СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ	80
Драгана В. Тодоресков КОСОВСКИ ЈУНАЦИ ПОД КЉУЧЕМ.....	90
Митра Рељић ЗАКАСНЕЛА ПРИЧА О РОМАНУ	95
Милица Алексић МОГУЋИ СВЕТОВИ СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ МИХАИЛОВИЋ: НОВО ЧИТАЊЕ ТРИ СВЕТА	108

Предраг М. Јашовић	
ПОЛИФОНИЧНОСТ НАУЧНОГ ИЗРАЗА СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ	114
Милутин Ж. Павлов	
ГОРКИ ПОМЕН УМНОЖЕНИХ ЛИЦА У РАСЕЈАЊУ.....	126
Марија Дејковић	
СУНЧИЦА ДЕНИЋ, ПРОФЕСОР	128

II

Васа Павковић	
НЕРАЗМРСИВИ СПЛЕТ	133
Владета Јеротић	
ТРИ СВЕТА СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ.....	137
Николај Тимченко	
О ПОЕЗИЈИ СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ	141
Часлав Ђорђевић	
СВЕТ ИЗВАН СВЕТОВА	146
Александар Лаковић	
ГУБИТАК ЗАВИЧАЈА И ИДЕНТИТЕТА	151
Александар Б. Лаковић	
„НОСИОЦИ ТУГЕ“ СВЕТА ИЗВАН	155
Тања З. Русимовић	
(НЕ)РЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТ АНТЕЦЕДЕНТА РЕЛАТИВНИХ КЛАУЗА У ПЕСМИ „ОН“ СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ.....	162
Фрања Петриновић	
О ДОБУ И НЕВРЕМЕНУ	172
Ђорђе Јевтић	
О СВОЈИМ КОСОВЦИМА И КОСОВКАМА С ЉУБАВЉУ И ТУГОМ.....	175
Драгица С. Ивановић	
ПРИЧА КОЈА НИЈЕ СТАЛА У РОМАН	180
Драган Радовић	
ЉУДИМА КАО МИ, С ЉУБАВЉУ.....	183

III

РЕЧ О ТРАЈАЊУ.....	187
--------------------	-----

IV

БИОБИБЛИОГРАФСКА БЕЛЕШКА СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ МИХАИЛОВИЋ.....	193
--	-----

КЊИЖЕВНОКРИТИЧКА МИСАО СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ

(Прилог тумачењу књижевне историје и критике као културе)¹

Апстракт: У раду осветљавамо књижевнокритичку мисао Сунчице Денић из перспективе књижевне критике као културе. Циљ нам је да покажемо да је реч о књижевној критичарки, историчарки књижевности и песникињи која се целим бићем, током вишедеценијског педагошког и научног рада, посветила проблемима књижевне критике као најмлађој грани науке о књижевности, књижевној историји и Косову као митској и вечитој теми. Од прве научне монографије о Манојлу Ђорђевићу Призренцу (2003) до књиге *Поетички модели између традиције и савременог у српској књижевности* (2019), она истражује и валоризује српске писце са Косова и Метохије. С. Денић је тумачење књижевног дела утемељила на личности и делу Манојла Ђорђевића Призренца, док је у осталим књигама продубљивала мисао и повремено тумачила и писце изван косовско-метохијског корпуса и стару, народну и дечију књижевност. Вреднујући у том контексту њену критичку мисао, у раду примарно тумачимо монографију о М. Ђ. Призренцу и, условно речено, парцијалну и регионалну историју српске књижевности *Српски писци на Косову и Метохији (1871– 1941)*.

Кључне речи: Сунчица Денић, Косово и Метохија, критичка мисао, књижевна критика, историја књижевности, култура.

Има аутентичних и неаутентичних дела; а има аутентичних и неаутентичних критика. Ако се састану две аутентичности, дело и критика о делу, могу једно другом, и писцима, чинити извесне услуге.
Исидора Секулић

Сунчица Денић (1956) несумњиво је израсла из критичког духа, ауре и шињела свога професора Вука Филиповића (1930–1990), критичара и теоретичара књижевности, централне личности српске књижевности и културе у другој половини прошлог века на Косову и Метохији. То се може рећи са сигурношћу и за све остале прегаоце науке о књижевности, универзитетске професоре који сада стварају: Милорада Јеврића (1950), који се определио за реализам и постао аутор прве двотомне *Историје српског реализма у српској науци о књижевности*; Даницу Андрејевић (1948), која

¹Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеном са Министарством науке и технолошког развоја и иновација РС број 451-03-47/2023-01/200020 од 03. 02. 2023. године.

је наследила Филиповића и предавала Књижевност двадесетог века остваривши више прегледних студија и огледа и монографије о поезији Десанке Максимовић и поетици Меше Селимовића; Милоша Ђорђевића (1954), који је по духу, језику и стилу, близак професору и остварио се, посебно у монографијама о Радоју Домановићу, Лазару Вучковићу, Данилу Николићу, Стевану Раичковићу, Иви Андрићу; Драгомира Костића (1954), који је, као Јеврић и Андрејевићева, дуго радио на Катедри за књижевност Факултета који је Филиповић основао и потписује три монографије о Андрићу и монографију о Драгиши Васићу.

Критичку мисао Сунчице Денић, која је, као и Костић, расла у истом косовопољском атару као и Вук Филиповић, и била надахнута његовом речи и делом, можемо, ван сумње, с поводом, поуздано сагледати из те перспективе – перспективе функције књижевне критике као културе, са посебним освртом на простор Косова и Метохије. И. Андрић пише да „на почетку свих стаза и путева, у основи саме мисли о њима, стоји оштра и неизбрисиво урезана стаза којом сам први пут слободно проходио. (...) И на свим друмовима и путевима којима сам доцније у животу прошао, живео сам само од те убоге среће, од своје вишегодишње мисли о богатству и лепоти стварног света“ (Андрић: 17, 18). Онако како је писао мудрац српског језика Иво Андрић о својим путевима и стазама којима је кроз живот ходио, а које су оставиле неизбрисив траг у његовом животу, тако је и митски простор Косова и косовопољска стаза оставила траг на стваралаштво Сунчице Денић.

И ту долазимо до мисли мудре Исидоре Секулић, која стоји као кључна мисао нашег тумачења да има аутентичних и неаутентичних дела, аутентичних и неаутентичних критика и да, ако се састану две аутентичности: дело и критика о делу, оне могу једно другом, и писцима, чинити извесне услуге. Јер, ма какву аутентичност да је створила, Денићева је књижевна критичарка и историчарка књижевности и песникиња која се целим бићем, током вишедеценијског педагошког и научног рада, посветила проблемима књижевне критике као најмлађе гране науке о књижевности, књижевној историји и Косову као митској и вечитој теми. У XXI век Срби улазе са идејом да је Косовски завет њихов културни образац. Иако „у неким ученим круговима, Косовски завет, у којем је сублимисана реална народна вера у Бога и народна новозаветна историјска самосвест, почео да се тумачи као мит у значењу измишљена прича“, упркос свим одступањима и Кривотворењу смисла, „у црквено-народном животу сачувано је до данас схватање и осећање да је косовски завет: српски културни образац (подвукла А. М.), односно духовна, верска и културна самосвест српског народа: енергија која ствара нацију, историјска и државотворна свест српске нације“ (Радуловић, 2011: 189). Радуловић мисли да је патријархални образац српске културе оно што српски народ треба да унесе у модерну Европу и тврди да је Косовски завет као културни образац у модерно време доживео деградацију.

„Духовно достојанство и снага овог културног обрасца у модерном добу не извире из вере, као у монашкој култури, него из естетске духовности, па је тако и Косовски завет из живог религиозног израза људске душе деградан у естетизовану, идеологизовану и политизовану слику српске историје“ (2011: 190).²

Од прве научне монографије о Манојлу Ђорђевићу Призренцу (2003) до књиге *Поетички модели између традиције и савременог у српској књижевности* (2019),³ она истражује и валоризује српске писце са Косова и Метохије. Стиче се утисак да је књижевна критичарка своје тумачење књижевног дела утемељила на личности и делу Манојла Ђорђевића Призренца и да је у осталим књигама продубљивала своју научну мисао и повремено тумачила и писце изван косовско-метохијског корпуса, стару, народну и књижевност за децу. Размотримо то стваралачко опредељење.

У монографији *Књижевно дело Манојла Ђорђевића Призренца*,⁴ објашњавајући садржај, циљеве и метод рада, критичарка истиче да се почетак новије српске књижевности на Косову и Метохији везује за име Манојла Ђорђевића Призренца, књижевника и новинара, заточеника изгубљеног косовско-метохијског завичаја, односно за 1871. годину, када почиње да ради и Призренска богословија и излази лист *Призрен*. Дакле, пред нама је један гранични и утврђени књижевноисторијски суд који укључује културолошки аспект настајања књижевности.

² На ширем плану Радуловић анализира место Косовског завета у српској историји и култури, чиме, де факто, показује како критика својим бићем тежи да оствари друштвену функцију. На ужем плану, проблемски, у пољу саме књижевне критике, Косовски завет посматра са становишта: монашког осећања Царства Небеског, аристократско-витешког и патријархално-епског виђења и романтичарског схватања, и закључује: „Чувањем и живљењем Косовског завета српски народ је од мале, разбијене и покорене заједнице узрастао у 19. веку у зрео политички народ, који је знао шта хоће и шта може“ (2011: 188).

³ Између две монографије С. Денић је објавила збирке песама: *Погодба*, Јединство, Приштина, 1985; *Племе у сну*, Универзитетска ријеч, Никшић, 1997; *Клупко*, Нолит, Београд, 1994; *Обрнута година*, Нолит, Београд, 1997; *Невреме*, Албатрос плус, Београд, 2016; *Матица*, Завод за културу Војводине, Нови Сад 2018 и *Писма Тулију*, Ков, Београд, 2022; романе: *Три света*, „Филип Вишњић“, Београд, 2008; *Свет изван*, Албатрос плус, Београд, 2014. и *Вера* (прича и есеј), Књижевна заједница Бора Станковић, Врање, 2020; студије: *Опште и лично*, „Филип Вишњић“, Београд, 2005; друго издање 2006; *Мера и привид, етиком до књижевне естетике*, Београдска књига, Београд, 2010 и *Књижевност за децу*, Учитељски факултет у Врању, Змајеве деचे игре, Врање – Нови Сад, 2014; монографије: *Српски писци на Косову и Метохији (1871–1941)*, Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић, 2008; *Прогон и завичај*, Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић, 2011 и *Serbian Literature In Kosovo And Metohia*, Publishing house: LAP LAMBERT Academic Publishing, editor Ion Artin, 2018. С. Денић је саставила и хрестоматију *Књижевност, избор књижевних и књижевнонаучних текстова*, Учитељски факултет, Врање 2007. и *Библиографију радова наставника и сарадника Учитељског факултета у Врању 1993–2013*. (са Ненадом Дејковићем), Учитељски факултет у Врању, Врање, 2013.

⁴ Приказ монографије *Књижевно дело Манојла Ђорђевића Призренца* Сунчице Денић, „Монографија о оснивању модерне српске књижевности“, објавили смо у *Баштини* бр. 17, 2003, стр. 251–254.

Књижевно дело полиграфа М. Ђ. Призренца, драмског писаца, приповедача, песника, путописца, новинара и борца за народна права, сведочи о изузетно тешком и значајном времену из историје и историје културе Срба на Косову и Метохији. То је време пробоја српске књижевности са јужних простора и старосрбијанских тема у општу српску националну и културну и литерарну свест 19. века, време када се, на изврстан начин, формира идентитет српског јужњачког бића и долази до њеног разумевања и вредновања. Ово је вредносни суд историчарке књижевности С. Денић, а први велики пример и репрезент првога реда јесте дело Григорија Божовића, који је прокрчио „путеве ове нарочите косовске културне зоне“ (Денић, 2008: 21).

Призренац својим делом не само да приказује особени свет, већ помера границе новије косовско-метохијске књижевности: временске, мотивске и тематске. Што се временских граница тиче, њен је налаз, оне иду до 1869. године, када се појављује *Вилино коло*. Овде остављамо по страни терминолошко и појмовно ограничење онога што се именује као књижевност Косова и Метохије. Патриотизам, осећање правде, истине и вере, непоколебљива борба за слободу и благостање, човекољубље и богољубље, налаз је монографије, основне су теме и садржај Ђорђевићевог стваралачког дела и личности. Осим увода и закључних разматрања, монографија доноси више преглед и пресек Ђорђевићевог живота, поезије, приповедака, драмских, путописних, новинских и историјских списа и превода.

Презентујући биографију М. Ђ. Призренца, који поезију пише и објављује још у младости, у првом делу књиге, за историчаре идеја и културологе ауторка истиче занимљиве чињенице из његовог живота: рођен у Призрену, који је напустио када му је било пет година, Призренац је у Београду завршио основну и средњу школу, а затим отишао у Чешку, где води активан политички живот, због чега је осуђен на шест година затвора. По речима Јарослава Линде, проналазак четири Призренчева писма, које је у свом истраживању приложила Денићева, „омогућило је Владимиру Бовану и Сунчици Денић да опишу и приближе боравак у Прагу Манојла Ђорђевића Призренца, и тако отклоне многе недоумице у вези са тим периодом. Али ни њима није пошло за руком да открију прави и конкретан разлог Призренчевих недаћа у Прагу као и тачан период када је био у затвору“ (Линда, 2012: 135). Призренац је због кратког телеграма послатог московским новинама осуђен за велеиздају.

Све ове чињенице данас добијају јаснији контекст и говоре о том где је зрно клијало, како се развијало и где је починуло. Ако се критика посматра као култура, један од могућих закључака јесте да стање духовног бића и биолошких снага српског народа данас на истом простору, али и у целини српских државних и духовних граница, није добро и охрабрујуће.

Други део монографије посвећен је Призренчевој поезији, која, по мишљењу Милована Богавца (1929–2022), једног од најплоднијих и најпосвећенијих историчара књижевности и културе на простору којим се бави и

Сунчица Денић, представља „најнепосреднији израз љубави према слободи и позив за борбу за ослобођење крајева који су још чамили у турском ропству“ (Богавац, 2004: 60).⁵ Као битну карактеристику Призренчевих песама С. Денић издваја тематску уједначеност, засновану претежно на националној (српској) фолклорној традицији, и додаје да се у њој „песниково ја стапа у национално, те објективно и егзалтира у атмосфери родољубља као крупне и једине вокације (подвукла А. М.)“ (Денић, 2003: 33). Наведени суд је један од најсветлијих примера естетичких и поетичког валоризовања писца.

Анализу приповедачког рада М. Ђ. Призренца С. Денић заснива на примеру више приповедака и тако проширује рам за портрет уметника. У средишту анализе, као књижевноисторијски камен и стилско-поетички домет, налази се приповетка „Потоњи Немањићи“, којом, по суду многих критичара и историчара књижевности, почиње нова књижевност на Косову и Метохији.⁶ Денићева се бави и приповетком „Пиштољ“, о којој поједини критичари и историчари књижевности говоре као о роману, чиме се отвара питање жанра. Напомињемо и то да у време када Призренац пише и објављује приповетка доминира над осталим жанровима. Модерна критика би, актуелизујући Ђорђевићеву приповедачку тематику и проблематику, нашла да је у великом броју његових приповедака описан човек под историјским силама и културној клими и атмосфери која гуши и ствара човека не на свом месту. Све су то слике из историје или слике о животу српског народа из времена када су реалисти у поднасловима својих приповедака стављали појам слика: слика из сеоског живота, слика из града и слично.

У четвртном делу монографије С. Денић испитује драмски рад М. Ђ. Призренца и доноси круцијалан књижевноисторијски и критички суд да је то најуспелији и највреднији део његовог стваралаштва. Књижевна критичарка и историчарка анализира драму *Слободарка*, за коју се превасходно везују следећи извори: Библија, народна поезија и Његош. Она налази битне сличности између Његоша и Призренца и наглашава: „Његош је веровао у

⁵ М. Богавец је аутор више монографија о заборављеним српским писцима са Косова и Метохије или из „утуљене баштине“, како је писао Г. Тешић. Објавио је следеће монографије и студије: *Трагања и осветљења* (1991), *Велика река на ушћу Лаба у Ситницу* (1992), *Милан Прибићевић, живот и књижевно дело* (1993), *Долазак из заорава непознато књижевно наслеђе Косова и Метохије (о књижевницима Милану Шарановићу, Филипу Ђукановићу и Павлимиру Глиговићу)* (1994), *Велимир Парлић, песник, приповедач, критичар* (1995), *Стара и нова читања и тумачења* (1996), *Димитрије Фртунић, прозни писац, критичар, преводилац* (2000), *Виша српска гимназија у Косовској Митровици 1941 – 1944* (2012), *Удружење српских књижевника 1905–1945* (2007). Коаутор је монографије из историје културе *Српске школе у Вучитрну 1912–1998* (са Милошем Ђорђевићем и Јасном Парлић Божовић) (1998) и студије *Српска просвета и култура у Косовској Митровици 1836–1941* (са Зораном Вукадиновићем) (2001).

⁶ По речима Владимира Цветановића, М. Ђ. Призренац је „зачетник модерног приповедачког исказа“ (1995: 11) на Косову и Метохији. И М. Богавец оцењује Призренца као вештог приповедача „који није успео да у свему иде у корак са нашим истакнутим реалистима приповедачима свога времена од којих је, иначе, учио и под чијим је утицајем писао“ (2004: 61).

Бога чија је есенција, како каже владика Николај, 'светлост, плам, и чија је акција поезија'. И Манојло Ђорђевић је веровао у Бога, али његово есенцијално биће није имало ту моћ да јачину светлости и пламена доведе у тако сјајну композицију и такву поезију, па и саму животну филозофију, какву је Његош имао“ (Денић, 2003: 146).

Примерено карактеру монографије и постављеном циљу, у наставку су анализирани и остали драмски списи Призренчеви, његова путописна и новинарска проза и историјски списи.

У завршном делу зато је, с разлогом, ситуиран М. Ђ. Призренац у контексту српске књижевности 19. века, па монограф закључује: „Књижевно дело Манојла Ђорђевића Призренца припада некој врсти тромеђе између романтизма, реализма и нових кретања која су се огледала нарочито у неким драмским текстовима. Временске границе од прве романтичне песме *Вилино коло* или *Смрт кнеза Михајла Обреновића до Љубав и сујета* нису превелике, тако да су и тематска и мотивска опредељења била приближна. Период од средине 19. века до 1875. обележава двојност у приповедним врстама: романтизам – реализам. Велики преокрет представља 1875. година, када се формира лик будућег реализма. Остаци романтизма неће се брзо избрисати“ (Денић, 2003: 243). Овај суд је индикативан за домете критичког метода и стила Сунчице Денић.

У прегледу и пресеку монографије вредно је истаћи и Прилоге који бројним документима илуструју живот и дело писца, активног националног радника и једног од утемељивача Новинарског друштва Србије и Књижевно-уметничке заједнице, претече Друштва српских књижевника. Ове чињенице су индикативне за разумевање климе духа и значај културне мисије и визије коју је имао и остваривао Метохијац М. Ђ. Призренац. Прилозима С. Денић илуструју карактер истраживања и дубље осветљава снагу његове стваралачке личности као великог Косовца, који је певао духом великог романтичара, у слободарском заносу примереном свом времену и историјским околностима какве карактеришу стање и на почетку 21. века:

„Од смрти Боже, спаси ме сад,
Само док чујем веселе гласе
Слободан Срб је и Призрен град.“⁷

Владимир Бован у књизи *Српски писци на Косову и Метохији* пише да М. Ђ. Призренац „још увек нема одговарајуће место у историји српске и југословенске културе“ (Бован 1980: 7). Сматрамо да ова тврдња данас не ⁷ Уметнички пластично, вишеслојно и свестрано тај дух и култура виде се у антологији *Српски царски Призрен у уметничкој поезији* (1998) Милорада Јеврића. О томе смо шире писали у радовима: „Слика и визија Призрена у српској уметничкој поезији 19. века (Старе и актуелне идеје)“, *Баштина*, бр. 29, 2010, стр. 39–52. и „Призрен и српски модернисти (Пројекција наслеђа као вредности)“, *Баштина*, бр. 30, 2011, стр. 67–77. и у књизи *Косово отворена тема* (2015).

стоји и да је монографија С. Денић свакако допринела осветљавању личности и дела Косовца који је стварао далеко од свог завичаја, али му је, као и критичарка, остао привржен.⁸

Да бисмо заокружили наша разматрања, осврћемо се и на монографију С. Денић *Српски писци на Косову и Метохији 1871–1941*. Она се може читати и као парцијална и регионална историја књижевности, која ауторку приказује као посленика наше књижевне историографије која се, како показује монографија о Призренцу, целином научног духа и бића посветила изучавању српске књижевности и српске културне баштине на Косову и Метохији и у том послу остварила изванредан резултат. Монографија доноси портрете 41 аутора, уводна и закључна разматрања. Обухвата књижевност која је стварана на Косову и Метохији од седамдесетих година деветнаестог века до Другог светског рата. У њу су уврштени писци рођени на Косову и Метохији и они који су на ове просторе дошли након балканских ратова и ту стварали. Она не настаје по начелу да свака историја књижевности мора:

(а) да има практичну улогу и „друштвену важност“ (Николић, 2019: 17),

(б) да покаже који су и колики домети једне регионалне историје књижевности, каква је ова, у контексту вредновања књижевне критике као наслеђа и културе и

(в) да уважи чињенице у светлу новог правног поретка у којем се нашао српски народ на Косову и Метохији на почетку ХХИ века.

С. Денић систематизује књижевност Косова и Метохије по родовима и врстама и налази, а то је суштински књижевноисторијски суд, да је приповедачки и песнички израз доминантан у односу на роман и драму, који су „у мањем броју и писани и објављивани, али је вредност ових радова на нижем нивоу но што је случај са поезијом и приповетком“ (Денић, 2008: 21). Сличну систематизацију доноси и Владимир Цветановић, који каже да се „период развоја књижевности на Космету, од почетка овог века до коначног ослобођења од Турака 1912. године, односно 1918. године даће и већи број приповедача који ће се запутити у праву литературу и са мање или више успеха увести у нашу књижевност обичног српског човека Косова и Метохије, са свим његовим особеностима и посебно менталитетом, психолошким профилем, као и окружењем које је још увек било под турском окупацијом“ (Цветановић, 1995: 12).

Полазећи од културно-историјских прилика и почетака новије српске књижевности, Денићева даје преглед друштвено-историјских догађаја на поробљеном југу на којем се, на почетку ХХ века, народ бори за слободу

⁸ У прилог нашој тврдњи иду зборници о књижевности Старе Србије настали као део пројекта професора Владимира Цветановића *Књижевност Старе и Јужне Србије до Другог светског рата*. Зборници су штампани у три тома: 1997. прва књига, 1998. друга књига и 2001. трећа књига у издању Института за књижевност и уметност и Балканолошког института САНУ.

и очување националног бића и идентитета. Као значајну годину, С. Денић наводи 1871, када је у Призрену отворена Богословско-учитељска школа, за чије отварање је заслужан А. С. Игуманов (1804–1882), народни добротвор, родољуб и Призренчев кум.

Почетак новије књижевности, природно, ауторка везује за име М. Ђ. Призренца, и тако показује да без континуитета идеја и перманентног рада на једном пољу или на сличним темама не може бити значајних научних резултата. Јаромир Линда истиче значај истраживања које је Денићева спровела бавећи се животом и радом Призренца, односно њене домете као историчара књижевности: „Њој припада заслуга за откриће непознатих писама Манојла Ђорђевића упућеним чешким писцима у Прагу. (...) Сунчици Денић служи на част то што је несебично уступила копије поменутих писама Владимиру Бовану, тако да је он у својој монографији о Призренцу из 2002. године могао да изнесе, за сада, највише информација о његовом боравку у Прагу“ (Линда, 2012: 134).

Осим Ђорђевића, у овој малој регионалној историји Денићева изучава и Никодима Савића, Дену Дебељковића и Зарију Поповића. Када тумачи књижевност између два рата, она писце дели на прозаисте и песнике. Као најзначајније ствараоце наводи: Стојана Капетановића, Димитрија Миту Фртунића, Григорија Божовића и Јанићија Поповића. У међуратном периоду, по њеном књижевноисторијском суду, издвојили су се песници Велимир Парлић, Драгољуб Мурганић, Петар Панић и др.

Монографија садржи и податке о школама и културним установама, штампаријама, листовима и часописима на Косову и Метохије, као и записе о историјским, социјалним и верским приликама. Систематизацијом ових садржаја реafirмишу се вредности културних споменика и уметничких тековина, не само између два рата. С правом се зато може рећи да се историчарка књижевности на овај начин „одужује завичају и српској култури“. Њена монографија, осим тога, потврђује да је „историја књижевности најпре настајала и дуго била и остала замена за историју једног народа. Историја књижевности српске само је део историје народа српског (...) а књижевност је само грана тога народног живота (и) мора (се) доводити у свезу са политичким стањем народним“ (Новаковић, 1871: 2).⁹

Књига С. Денић, коју читамо као регионалну историју српске књижевности, јесте један од начина да се сачува српска културна баштина, како на крају XX века, тако и данас, када се српски народ поново бори за опстанак на просторима које сматра средиштем своје духовности и државности. Она „пише монографију вођена аналитичким начелом да осветљавањем

⁹ Упућујемо на нашу монографију *Преглед историја српске књижевности* (2021), у којој смо се темељно бавили овим питањем и дали преглед десет целовитих историја српске књижевности, од *Историје српске књижевности* (1865) павела Јозефа Шафарика до *Историје српске књижевности* (2002) Јована Деретића и показали „процес раста и развоја књижевне историје и формирања, сазревања и функционисања књижевне критике у српском друштву и култури“ (Мумовић, 2021: 21).

тог стваралаштва успостави дијалог ' између тада и сада ' као ' дијалог старе и нове културе ' јер то разложно је тврдити подразумева једну културу“ (Ђорђевић, 2009: 568).

Монографија је рађена са априорним циљем да укаже на богат опус којим се осветљава „утуљена баштина“ српске књижевности и културе на Косову и Метохији. Она представља парцијалну историју једне регионалне књижевности која се развијала под утицајем књижевности у матици Србији. Данас је оваква књига један од начина да се сачува српска културна баштина, нарочито на почетку XXI века, када се српски народ поново бори за опстанак на просторима које сматра средиштем своје духовности и државности.

Из кратког пресека да се извести основни суд о дометима Сунчице Денић и њеном доприносу књижевној историји писаца са Косова и Метохије. Она се придружила групи професора који су на томе највише и најшире радили. Међу њима су најзначајнији Владимир Бован, Милован Богавац и Владимир Цветановић, ретки посленици наше књижевне историографије који су се готово у целини посветили изучавању српске књижевности и српске културне баштине на Косову и Метохији и у том послу остварили значајан резултат.

Литература

1. Андрић 1981: Иво Андрић. *Стазе, лица, предели*. Просвета: Београд, Младост: Загреб, Свјетлост: Сарајево, Државна zaloжба Словеније: Љубљана, Мисла: Скопје, Победа: Титоград.
2. Богавац 2004: Милован Богавац. *Историја српске књижевности на Косову и Метохији*. Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић.
3. Бован 1980: Владимир Бован. *Српски писци са Косова и Метохије с краја 19. и с почетка 20. века*. Приштина: Јединство.
4. Денић 2003: Сунчица Денић. *Књижевно дело Манојла Ђорђевића Призренца*. Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић.
5. Денић 2008: Сунчица Денић. *Српски писци на Косову и Метохији 1871–1941*. Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић.
6. Ђорђевић 2009: Милош Ђорђевић. „Мала историја књижевности (Српски писци на Косову и Метохији 1871–1941)“. *Летопис матице српске*. Год. 185. књ. 483. св. 3. стр. 567–569.
7. Линда 2012: Јаромир Линда. „Манојло Ђорђевић Призренац као уредник у чешко-руском часопису *Словенски свет* 1872. године“. *Зборник радова Филозофског факултета*, XLII (2), стр. 133 – 151.
8. Мумовић 2021: Ана Мумовић. *Преглед историја српске књижевности*. Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић.
9. Новаковић 1871: Стојан Новаковић. *Историја српске књижевности* (друго издање). Београд: Државна штампарија.
10. Николић 2019: Ненад Николић. *Идентитет српске књижевности: прича о књижевноисторијској идеји*. Београд: СКЗ.

11. Радловић 2011: Милан Радловић. *Културна идеологија Исидоре Секулић*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
12. Цветановић 1995: Владимир Цветановић. *Новија књижевност Косова и Метохије (1871–1971)*. Приштина: „Григорије Божовић“, Нови Београд: Дом културе / „Студентски град“.

Ana M. Mumović

LITERARY CRITICAL THOUGHT OF SUNČICA DENIĆ

(A contribution to the interpretation of literary history and criticism as culture)

Summary: The work sheds light on the literary criticism of Sunčica Denić from the perspective of literary criticism as a culture, because literary criticism, as the youngest branch of the science of literature, almost always aims to show the socio-political circumstances in which literature is created. We are talking about a literary critic, literary historian, poet, writer and university professor who, during decades of pedagogical and scientific work, dedicated herself to the study of Serbian literature in the mythical area of Kosovo and Metohija.

From the first scientific monograph on Literary work Manojlo Đorđević Prizrenac (2003) to the book *Poetic models between tradition and contemporary in Serbian literature* (2019), she researches and valorizes Serbian writers from Kosovo and Metohija. One gets the impression that the literary critic based her interpretation of the literary work on the personality and work of Manojlo Đorđević Prizren and that in other books she deepened her scientific thought and occasionally interpreted writers outside the Kosovo-Metohija corpus, old, folk and children's literature.

For this reason, we analyze the monograph on M. Đ. Prizrenac and the monograph *Serbian writers in Kosovo and Metohija 1871-1945* and show the scope and importance of the literary and literary-historical thought of S. Denić.

Keywords: Sunčica Denić, Kosovo and Metohija, critical thought, literary criticism, history of literature, culture.

ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ У ВРАЊУ
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ ПРИШТИНА / ЛЕПОСАВИЋ

СВЕТОВИ У СТВАРАЛАШТВУ СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ

Технички уредник
Ненад Дејковић

Коректор
Сузана Златановић

Штампа
„Плутос“, Врање

Тираж
300

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09 Денић С.(082)

СВЕТОВИ у стваралаштву Сунчице Денић : тематски зборник / [уредиле Данијела Здравковић, Ана Мумовић]. - Врање : Педагошки факултет Универзитета у Нишу ; Приштина [тј.] Лепосавић : Институт за српску културу, 2023 (Врање : Плутос). - 195 стр. ; 24 cm

“Тематски зборник ... садржи радове који су представљени на Округлом столу 6. априла 2023. године ...” -> стр. 7. - Тираж 300. - Стр. 7-9: Светови у стваралаштву Сунчице Денић / Уредништво. - Библиографска белешка Сунчице Денић Михаиловић: стр. 193-195. - Библиографија уз поједине радове.

ISBN 978-86-6301-053-6 (ПФ)

а) Денић, Сунчица (1956-) -- Зборници

COBISS.SR-ID 127063305